

OPIS PROJEKTU „Zagospodarowanie zespołu zabytkowego Twierdzy Przemyśl w celu udostępnienia dla turystyki kulturowej, etap I”

Przedmiotem projektu jest teren dawnej twierdzy wraz z rozległymi przedpolami, będącymi równocześnie wielkim polem bitwy z lat 1914-1915. Obejmuje gminy Powiatu Przemyskiego wchodzące w skład Związku Gmin Fortecznych Twierdzy Przemyśl: Gminę Miejską Przemyśl, Gminę Przemyśl, Gminy: Żurawica, Orły, Krasieczyn, Krzywca, Bircza, Medyka, Stubno. Granice terenu objętego projektem są też granicami występowania zachowanego, świadomie kształtowanego metodami inżynierskimi i administracyjnymi, krajobrazu dawnej twierdzy. W wyniku studiów stwierdzono, iż na przedmiotowym terenie dominują cechy takiego krajobrazu. Został on ukształtowany poprzez budowę fortów, dróg, wprowadzanie zieleni fortecznej – w świadomie wybranym terenie o odpowiednich warunkach geograficznych, egzekwowanie ograniczeń budowlanych; budowę fortyfikacji polowych, a także przez pozostałości pola bitwy (w tym cmentarze wojenne i stanowiska archeologii militarnej). Zaszłości te miały też znaczący wpływ na układ zabudowy, rozłogu pól, kształtowania masywów leśnych. Po upływie 90-tych lat ta świadomie kształtowana, militarna scenografia fortecznego pola bitwy, stała się istotnym faktorem zachowania równowagi ekologicznej i stać się może osnową zrównoważonego rozwoju powiatu przemyskiego. Obszary występowania krajobrazu warownego nie pokrywają się z zasięgiem ani delimitacją gmin. Zasięg najcenniejszego krajobrazu określono w wyniku studiów, oceniając, iż pokrywa on około 3/5 łącznego terenu gmin.

Przyjęta metoda działania: W celu osiągnięcia zrównoważonego rozwoju, z prymatem budowy dochodów w oparciu o „czyste przemysły” (w tym „przemysł wolnego czasu”, rozumiany jako obsługa turystyki kulturowej), przyjęto docelowo, jako metodę ochrony, udostępnienia, urządzania i zarządzania przedmiotowym terenem - utworzenie zespołu 16 parków kulturowych. Projekt, objęty niniejszym opisem, otwiera drogę do utworzenia parków, umożliwia, choć nie warunkuje ich powołania, zaś spełnienie jego celów nie jest uzależnione od prawnego utworzenia parków. Projekt stanowi pierwszy stopień do osiągnięcia zintegrowanego, świadomego i racjonalnego zarządzania wielkim zespołem zabytkowym. Stanowi to podstawę do intensyfikacji zysków z turystyki oraz zachowania warunków ochrony wartości przyrodniczych i kulturowych. Otwiera możliwości starań o wpis na listę pomników historii RP i na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO.

Park kulturowy jest to ustawowa forma ochrony obszarowej krajobrazu zabytkowego, którą definiuje Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 23 lipca 2003 r. Dotyczy przede wszystkim obszarów dużych, o zróżnicowanej strukturze własnościowej, o zrównoważonych proporcjach pomiędzy wartościami przyrodniczymi i kulturowymi. Park kulturowy, jako narzędzie ochrony, stosuje się wszędzie tam, gdzie występują zarówno wysokie walory przyrodnicze, jak i cenne świadectwa działalności człowieka. Najdokładniej spełniają kryteria parku kulturowego te krajobrazy, które w całości są świadectwami świadomego i twórczego przekształcania przez człowieka zastanej przez niego natury;

przekształcania wielkoskalowego, długotrwałego i kontynuacyjnego, nie zaś jednorazowego i brutalnego zawłaszczenia. Są to np. dawne zespoły rolno-osadnicze, parkowo-dworskie, klasztorne, pielgrzymkowe i kalwaryjne, fortyfikacyjne, komunikacyjne itd. Park kulturowy jest najlepszą i sprawdzoną formułą opieki, ochrony, zarządzania i urządzania krajobrazów militarnych (w tym przede wszystkim dawnych twierdz).

W ramach projektu „Zagospodarowanie zespołu zabytkowego Twierdzy Przemyśl w celu udostępnienia dla turystyki kulturowej, etap I” wykonane zostaną prace polegające na rewitalizacji obiektów fortyfikacyjnych, rozumiane jako minimum działań konserwatorskich i adaptacyjnych, w zakresie struktur murowanych, ziemnych oraz zieleni fortecznej, pozwalających na bezpieczne, atrakcyjne i prawidłowe pod względem dydaktycznym zwiedzanie obiektów. Z założenia nie przewiduje się wysokonakładowych adaptacji na cele hotelowe czy gastronomiczne, jako zbyt kosztowne i dyskusyjne z konserwatorskiego punktu widzenia. Celem prac będzie więc udostępnienie i wyeksponowanie pozostałości fortów, baterii, szaniców oraz relikwów fortyfikacji polowej – jako atrakcji terenowych – w standardzie tzw. „działań bezpiecznych”, nie zamykających dróg ewentualnym przyszłym pracom badawczym lub adaptacyjnym. Przedmiotem prac będzie przede wszystkim regulacja zieleni, stabilizacja struktur ziemnych, zabezpieczenie inżynieryjne niebezpiecznych fragmentów ruin, wprowadzenie barier, tablic i drogowskazów, zgodnie z ogólnie przyjętym systemem identyfikacji wizualnej.

Zostanie wykonana rewitalizacja sieci komunikacyjnej twierdzy, umocnień przedpoła oraz powiązanie z najważniejszymi polami bitewnymi. Celem jest udostępnienie dla ruchu turystycznego nie tylko poszczególnych dzieł obronnych, lecz całych ich zespołów. Przedmiotem prac będą odcinki dróg fortecznych – rokadowych (obwodowych) oraz radialnych (dojazdowych), a także wybranych odcinków traktów, wyprowadzających na przedpole. Metodą prac będzie odbudowa nawierzchni historycznych (system Mc Adam) na odcinkach o większym natężeniu ruchu oraz na odcinkach obsługujących istniejące wsie i osiedla wprowadzenie nawierzchni utwardzonej. Zabiegi konserwatorskie dotyczyć będą historycznej zabudowy inżynieryjnej. Zabiegi rekonstrukcyjne dotyczyć będą odtworzenia w wybranych miejscach maskującej zieleni drogowej (szpalerów, pasm, smug drzew i krzewów, zgodnie ze szczegółowymi projektami, opartymi na materiałach archiwalnych). Wprowadzone zostaną tablice, drogowskazy, punkty widokowe, schrony przydrożne, jednolite stylistycznie. Prace będą dotyczyły także traktów komunikacji pieszej, ścieżek dydaktycznych (przyrodniczo-historycznych, nastawionych na zintegrowaną edukację kulturową i ekologiczną). Elementem projektu są też parkingi i punkty postojowe.

Projekt przewiduje także rewitalizację zespołów koszarowych i parkowo-dworskich, jako punktów obsługi ruchu turystyki kulturowej. Polityka udostępnienia krajobrazu zabytkowego przewiduje stworzenie zespołów przechwytyjących ruch turystyczny aby nie generować dodatkowego ruchu kołowego w ścisłym obrębie dawnej twierdzy, dzisiejszego miasta Przemyśla oraz gmin przymiejskich. Jest to jedno z podstawowych założeń utrzymania i poprawy standardu życia mieszkańców Przemyśla i gmin Powiatu Przemyskiego. Jest to również element „polityki równych szans” w stosunku do mieszkańców okolicznych gmin, poprzez budowanie nowych miejsc pracy, w opozycji do koncentracji funkcji wyłącznie w obrębie metropolii. Punkty akcesji turystycznej mają w swoim programie stworzenie miejsc pobytowych w bardzo dobrych warunkach i zaoferowanie alternatywnych środków komunikacji do zwiedzania przyrodniczo-kulturowego dziedzictwa dawnej twierdzy (wynajem powozów, pojazdów elektrycznych, rowerów, wypożyczanie nart biegowych,

busów, pozwalających na grupowe zwiedzanie zespołów fortecznych pod kierunkiem fachowych przewodników). Punkty akcesji są rozłożone w dwu pierścieniach wokół twierdzy (ok. 20 km i ok. 5 km. od głównego pierścienia).

W ramach projektu przewiduje się także ochronę, konserwację i mianowanie cmentarzy, pól bitewnych i obiektów komemoratywnych. Jest to zakres minimalnych działań, chroniących przed naturalnymi i antropogenicznymi zniszczeniami - obiektów cmentarnych, pomników, krzyży, śladów walk, ich oznaczanie i wiązanie systemem ścieżek dydaktycznych.

W ramach projektu „Zagospodarowanie zespołu zabytkowego Twierdzy Przemyśl w celu udostępnienia dla turystyki kulturowej, etap I” przewidziano do realizacji 7 zadań projektowych realizowanych na 24 obiektach dziedzictwa kulturowego wpisanych do wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz do rejestru zabytków nieruchomości województwa podkarpackiego. Ze względu na ochronę konserwatorską tych obiektów prace remontowo – konserwatorskie i adaptacyjne będą prowadzone przy stałym nadzorze konserwatorskim i archeologicznym. W przypadkach koniecznych nadzór archeologiczny zostanie rozszerzony o badania archeologiczne. Przy obiektach militarnych będzie prowadzony stały nadzór saperski, którego zapewnienie będzie jednym z obowiązków inżyniera kontraktu.

W projekcie zaplanowano prace na następujących obiektach dziedzictwa kulturowego:

1. Pałac Humnickich w Birczy;
2. Zespół parkowo-dworski w Babicach;
3. Fort XV Borek ;
4. Koszary w Siedliskach;
5. Brama Sanocka Dolna i kurtyna Bramy Sanockiej Dolnej;
6. Brama Sanocka Górna z kurtyną;
7. Fort XVIc Trzy Krzyże;
8. Brama na Zniesieniu;
9. Fort XIII San Rideau;
10. Fort XIIIa Zabłocie;
11. Bateria 12 Buszkowiczki;
12. Fort Xa Pruchnicka Droga;
13. Orzechowce - Bateria B1;
14. Orzechowce - Bateria B2;
15. Fort XIa Cegielnia;
16. Fort XIIIb Bolestraszyce;
17. Fort Xb Zagrodnia;
18. Fort IXa PrzyKrzyżu;
19. Fort VIII Łętownia;
20. Fort VIIIa Aszycówka;
21. Szaniec Piechoty Orzechowce;
22. Fort IX Brunner;
23. Fort X Orzechowce;
24. Fort XI Duńkowiczki;

Na terenach objętych projektem znajdują się obiekty o charakterze zabytkowym nie ujęte w powyższym wykazie (np. most, przepusty, drogi forteczne, cmentarz wojenny, itp.).

Projekt pod nazwą „Zagospodarowanie zespołu zabytkowego Twierdzy Przemyśl w celu udostępnienia dla turystyki kulturowej, etap I” składa się z 7 zadań projektowych:

1. Zagospodarowanie terenu pałacu Humnickich w Birczy;
2. Rewitalizacja drogi fortecznej Kruhel Wielki-Prałkowce, przebudowa ogrodzenia cmentarza wojennego żołnierzy austro-węgierskich w miejscowości Brylińce;
3. Rewitalizacja zespołu dworsko-parkowego w Babicach;
4. Rewitalizacja dróg fortecznych, zespołu koszarowego w Siedliskach, Fortu XV „Borek”;
5. Zagospodarowanie trasy od Bramy Sanockiej Dolnej przez obiekt forteczny Brama Sanocka Górna i mur obronny, Fort Trzy Krzyże do Bramy na Zniesieniu;
6. Ścieżka historyczno-przyrodniczo-dydaktyczna Stubno-Starzawa-Kalników;
7. Szlak fortecznej turystyki kulturowej Północna Rokada w Twierdzy Przemyśl;

Zadanie nr 1 - Zagospodarowanie terenu pałacu Humnickich w Birczy (Gmina Bircza)

Przedmiotem zadania jest rewaloryzacja pałacu Humnickich w Birczy (wpisanego do rejestru zabytków) na cele turystyczno-rekreacyjne oraz szkoleniowo-konferencyjne. Pałac Humnickich jest jednym z najstarszych obiektów zabytkowych miasteczka Birczy, utworzonego w wieku XV na bazie wcześniejszej wsi Nowobród. Pałac nosi nazwę od nazwiska hrabiów Humnickich herbu Gozdawa, którzy byli jednymi z jego wielu właścicieli. Pierwotnie jako zamek powstał w wieku XVIII, był obiektem częściowo murowanym, częściowo drewnianym. Jako murowany pałac został zarejestrowany w połowie XIX wieku, łącznie z budynkami gospodarczymi, parkiem i ogrodem warzywnym. W ramach projektu będą prowadzone prace w piwnicach, gdzie będą znajdować się pomieszczenia o przeznaczeniu szkoleniowym i gastronomicznym oraz informacji turystycznej. Piwnice stanowią najstarszą część pałacu, datowaną na początek XVIII w. Ze względu na zły stan zachowania zabytku oraz konieczność wzmocnienia fundamentów, wykonania ław fundamentowych, wzmocnienia i odciążenia stropu nad piwnicami, naprawy murów z kamienia, wykonania izolacji i uszczelnienia, konieczność dezynfekcji, podjęto decyzję o wykonaniu przedstawionego zakresu w pierwszym etapie. Da to podstawę do dalszych prac remontowo-konserwatorskich zaplanowanych do realizacji poza projektem.

Zadanie będzie realizowane jednoetapowo w następującym zakresie:

- wykonanie prac remontowo-budowlanych w piwnicach, zmiana układu przestrzennego pomieszczeń, pogłębienie niektórych piwnic, wzmocnienie fundamentów, łączna powierzchnia 268,84 m²,
- założenie drenażu opaskowego,
- montaż instalacji c.w.u. o dł. 368 m,
- montaż instalacji kanalizacyjnej o dł. 190 m,
- montaż instalacji C.O. o dł. 300 m,
- montaż wentylacji mechanicznej,

- montaż instalacji elektrycznej,
- zakup i montaż wyposażenia dostosowanego do aranżacji pomieszczeń,
- wykonanie prac porządkowych i pielęgnacyjnych w parku – karczowanie 49 drzew.

Pomieszczenia w piwnicach zostaną dostosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych.

W zespole zabytkowym Twierdzy Przemyśl zrealizowany projekt będzie pełnił funkcje:

- edukacyjną;
- rekreacyjną;
- informacji turystycznej;
- oraz konferencyjno-szkoleniową z zapleczem gastronomicznym.

Koszt realizacji zadania nr 1 wynosi 2 268 112,32 PLN brutto, w tym roboty budowlane i towarzyszące: 1 985 774,71 PLN brutto oraz zakup wyposażenia: 282 337,61 PLN brutto.

Zadanie nr 2 - Rewitalizacja drogi fortecznej Kruhel Wielki-Prątkowce, przebudowa ogrodzenia cmentarza wojennego żołnierzy austro-węgierskich w miejscowości Brylińce, (Gmina Krasiczyn, Gmina Miejska Przemyśl, Gmina Przemyśl)

Przedmiotem zadania jest rewitalizacja sieci komunikacji Twierdzy oraz ochrona i konserwacja cmentarza żołnierzy austro-węgierskich w Brylińcach, celem otwarcia zachodnich rubieży dawnej twierdzy dla ruchu turystycznego i poznania kulturowego.

Zadanie składające się z dwóch części będzie realizowane jednoetapowo, a jego zakres rzeczowy obejmie następujące prace polegające na:

1. **Rewitalizacja drogi fortecznej Kruhel Wielki – Prątkowce** będzie prowadzona na terenie trzech gmin – miejskiej Przemyśl, gminy Przemyśl, gminy Krasiczyn. Zadanie składa się z trzech zakresów, rewitalizacji odcinka drogi fortecznej, odbudowy drogi wewnętrznej w Prątkowcach wraz z odbudową parkingu, modernizacji drogi i dojazdu do mostu. Wszystkie zakresy składają się na jeden ciąg komunikacyjny.

Zakres 1.

Obecny stan zachowania starej drogi fortecznej jest zły. Droga jest szlakiem turystycznym pieszo-rowerowym, wykorzystywana jest również do niewielkiego ruchu samochodowego (dojazd do posesji i lasu). Odcinek od km 0+000 do km 2+504 z uwagi na uszkodzenia urządzeń inżynierskich (mosty, przepusty) służy wyłącznie jako szlak turystyczny pieszo-rowerowy.

Łączna długość odcinka drogi objętego projektem to 4 952 m.

W zakresie rzeczowym ujęto:

- remont nawierzchni drogi;
- rozmieszczenie urządzeń turystycznych: punktów widokowych, tablic informacyjno-edukacyjnych pionowych, tablic informacyjno-edukacyjnych pulpitowych; tablic informacyjnych; ławek z bali dębowych; koszy na śmieci;
- ogrodzenie żerdziami iglastymi;
- wyeksponowanie i oczyszczenie starych słupków wyznaczających pas drogi fortecznej;
- wycinka drzew;
- karczowanie krzaków;
- montaż znaków drogowych.

Koszt zadania oszacowano na kwotę 704 104,02 zł brutto.

Zakres 2.

Odbudowa drogi wewnętrznej w Prałkowcach oraz odbudowa parkingu.

W obecnym stanie technicznym droga o długości 200 m jest użytkowana jako wewnętrzna droga ogólnodostępna z dojazdem do posesji, lasu oraz fortu Prałkowce.

Koszt zadania oszacowano na kwotę 111 593,88 zł brutto.

Zakres 3.

Modernizacja drogi i dojazdu do mostu w Prałkowcach.

W obecnym stanie technicznym droga o nawierzchni żwirowej użytkowana jako droga wewnętrzna ogólnodostępna z dojazdem do posesji, lasu oraz fortu VI Helicha

Z uwagi na stan techniczny, konfigurację terenu zarówno droga na odcinku 222 mb jak i przyległy do mostu dojazd wymagają pilnych prac remontowych.

Koszt zadania oszacowano na kwotę 147 865,09 zł brutto.

2. Przebudowa ogrodzenia cmentarza wojennego żołnierzy austro-węgierskich w miejscowości Brylińce

Zakres rzeczowy obejmuje:

- budowę wejścia na cmentarz (brama wewnętrzna);
- budowę ogrodzenia wewnętrznego i zewnętrznego,

Koszt zadania oszacowano na kwotę 108 572,94 brutto.

W zespole zabytkowym Twierdzy Przemyśl zrealizowany projekt będzie pełnił funkcje:

- edukacyjną;
- komunikacyjną.

Koszt realizacji zadania nr 2 wynosi 1 072 135,93 PLN brutto.

Zadanie nr 3 - Rewitalizacja zespołu dworsko-parkowego w Babicach (Gmina Krzywca)

Przedmiotem zadania są prace remontowo-konserwatorskie w zespole dworsko-parkowym w Babicach, wpisanym do rejestru zabytków, wraz z adaptacją na cele turystyki kulturowej.

Przedmiotowy obiekt to dworek z przełomu XIX/XX w., wybudowany w sposób charakterystyczny dla staropolskiego dworku alkierzowego, z bocznymi ryzalitami, adaptowany w latach 1967-68 na budynek o funkcji hotelowo-turystycznej. Budynek dworku jest częściowo podpiwniczony, posiada jedną kondygnację naziemną wraz z poddaszem. Na kondygnacji piwnicznej zlokalizowana jest kotłownia węglowa. Na kondygnacji parterowej zlokalizowane są 2 sale, zaplecze kuchenne, zaplecze higieniczno-sanitarne oraz taras. Na poddaszu zlokalizowane są pokoje gościnne wraz z pokojami higieniczno-sanitarnymi.

Budynek wykazuje znaczne zużycie techniczne, współmierne do czasu jego eksploatacji. W obecnym stanie budynek nie spełnia normowych warunków użytkowania.

Do podstawowych prac remontowych elementów konstrukcyjnych budynku należy zaliczyć całkowitą przebudowę konstrukcji więźby dachowej, schodów, tarasu i jego zadaszenia oraz zamurowanie niektórych otworów okiennych w zewnętrznych ścianach budynku.

Prace budowlane wykonane będą w tradycyjnej technologii murowanej z wykorzystaniem materiałów dopuszczonych do stosowania w budownictwie tj. m. in.: cegła budowlana,

beton, drewno, materiały izolacyjne (wełna mineralna, styropian), dachówka, płytki posadzkowe i ścienne, impregnaty zabezpieczające drewno itp.

W celu wykonania projektowanych prac remontowych konieczne jest przeprowadzenie prac rozbiórkowych polegających na: wyburzeniu części ścian działowych i konstrukcyjnych wewnętrznych, wyburzeniu całkowitym istniejącego tarasu i jego zadaszenia, całkowitym demontażu istniejącej konstrukcji więźby dachowej oraz schodów.

Zadanie będzie realizowane jednoetapowo, a jego zakres rzeczowy obejmie następujące prace:

- prace budowlane i montażowe;
- prace wyburzeniowe;
- wykonanie instalacji kanalizacyjnej, wodociągowej, centralnego ogrzewania, elektrycznej, wentylacji mechanicznej;
- wyposażenie.

Zestawienie powierzchni dworku po przebudowie:

- powierzchnia zabudowy 330,00m²
- powierzchnia tarasu 143,85m²
- powierzchnia użytkowa 600,00m²

W zespole zabytkowym Twierdzy Przemysł zrealizowany projekt będzie pełnił funkcje:

- informacji turystycznej;
- obsługi turystycznej;
- bazy noclegowej.

Koszt realizacji zadania nr 3 wynosi 1 884 438,47 PLN brutto, w tym roboty budowlane i towarzyszące: 1 701 137,72 PLN brutto oraz zakup wyposażenia: 183 300,75 PLN brutto.

Zadanie nr 4 - Rewitalizacja dróg fortecznych, zespołu koszarowego w Siedliskach, Fortu XV „Borek” (Gmina Medyka)

Przedmiotem zadania są prace rewitalizacyjne obiektu fortyfikacyjnego – Fortu XV Borek, koszar w Siedliskach – wpisanych do rejestru zabytków – oraz sieci komunikacyjnej fragmentu południowej części twierdzy.

Zadanie będzie realizowane jednoetapowo, a jego zakres rzeczowy obejmie następujące prace:

1. Fort XV Borek

Stosunkowo dobrze zachowany fort pancerny z lat 1897-1900. Stan techniczny fortu jest dobry, natomiast tradytor i bateria zachowały się w ruinie. Konstrukcja tych elementów jest wykonana z cegły ceramicznej pełnej i z betonu. Strop nad pomieszczeniami wykonany jest z belek stalowych, dwuteowych i blachownic umieszczonych pomiędzy nimi. Budynek w części posiada dwie kondygnacje. Na całości dwukondygnacyjnej części nie zachował się strop międzykondygnacyjny. W ścianach pozostały jedynie końcówki belek stalowych stropu. W budynku nie zachowały się elementy okien i drzwi, jedynie w dwóch otworach znajdują się pozostałości ościeżnicy okiennej i jedna w pełni zrekonstruowana okiennica stalowa. Nadproża wszystkich otworów wykonane są z cegły ceramicznej, pełnej jako odcinkowe. W budynku występują ubytki w murarce zarówno wewnątrz jak i na elewacji. Brak międzystropów oraz części posadzek na parterze jak również wszelkich instalacji.

Podstawowe dane budynku:

- 1) powierzchnia zabudowy – 542,6 m²
- 2) powierzchnia użytkowa – 321,7 m²
- 3) kubatura – 2 550,0 m³.

W zakresie rzeczowym projektu zaplanowano następujące prace:

- wykonanie prac remontowo – konserwatorskich i rekonstrukcyjnych elewacji, tj. wykonanie: betonowych fragmentów ścian; nadproża pomiędzy parterem, a stropem II kondygnacji; kompletnych okiennic z blachy stalowej i drewnianych ościeżnic;
- instalacja tablic informacyjnych;
- doprowadzenie przyłącza energetycznego;
- remont nawierzchni dojazdu;
- wykonanie placu parkingowego i placu odpoczynku z przenośną ubikacją;
- zamontowanie: ławek, koszy, stojaka na rowery;
- montaż drogowaskazów;
- nasadzenie zieleni maskującej;
- prace pielęgnacyjne zieleni;
- wykonanie drogi - od skrzyżowania do fortu XV Borek, wykonanie mijanek;
- wykonanie parkingu.

Koszt zadania oszacowano na kwotę 573 447,96 zł brutto.

2. Droga dojazdowa do fortu XV Borek

Obecnie droga dojazdowa do fortu XV Borek jest na odcinku od skrzyżowania z drogą powiatową do wytwórni mas bitumicznych drogą asfaltową o nawierzchni w złym stanie technicznym. Na tym odcinku występują liczne wyboje i ubytki w nawierzchni oraz spękania i wyłamania krawędzi.

Planuje się wykonanie remontu na drodze gminnej od istniejącego skrzyżowania (km 0+000) do wytwórni mas bitumicznych (km 0+728). Remont polegał będzie na wykonaniu nowej nawierzchni bitumicznej. Odwodnienie obu odcinków odbywać się będzie powierzchniowo na pobocze gruntowe.

W zakresie rzeczowym ujęto:

- remont nawierzchni bitumicznej – od skrzyżowania do wytwórni mas bitumicznych
- nasadzenia i gospodarka zielenią;
- wykonanie tablicy informacyjnej, drogowaskazów i słupków trasujących szlak.

Koszt zadania oszacowano na kwotę 395 643,53 zł brutto.

3. Zespół koszarowy w Siedliskach

Przewidziany do adaptacji fragment budynku zawiera w rzucie kilka pomieszczeń, z których trzy zostaną pozostawione, a pozostałe po rozebraniu ścian działowych utworzą jednoprzestrzenne pomieszczenie. Adaptowane pomieszczenia przylegają ścianą poprzeczną do funkcjonującej części szkoły i są połączone istniejącym otworem drzwiowym.

W ww. pomieszczeniu jednoprzestrzennym istniejący strop drewniany zostanie

rozebrany a konstrukcję stropu stanowiła będzie nowa konstrukcja więźby dachowej

W zakresie rzeczowym projektu zaplanowano:

- prace rozbiórkowe;
- wzmocnienie i izolacja fundamentów;
- remont konserwatorski elewacji ;
- wykonanie prac konstrukcyjnych związanych ze stropodachem;
- wykonanie nowych ścianek wewnętrznych;
- wymiana konstrukcji i pokrycia dachu, ;
- wymiana ślusarki i stolarki drzwiowej i okiennej;
- modernizacja posadzek i podłóża;
- montaż elementów żelbetowych;
- położenie tynków i okładzin wewnętrznych, malowanie;
- montaż przewodów wentylacyjnych, wentylacji mechanicznej;
- montaż instalacji elektrycznej instalacji hydraulicznej;
- utwardzenie nawierzchni i miejsc parkingowych (plac przed koszarami);
- trawniki i nasadzenia.

Koszt zadania oszacowano na kwotę 583 309,16 zł brutto.

4. Droga pomiędzy koszarami w Siedliskach a fortem I Salis-Soglio to droga dojazdowa do fortu „Salis-Soglio” oraz zespołu koszarowego w Siedliskach.

W zakresie rzeczowym zaplanowano:

- wykonanie nowej nawierzchni bitumicznej na drodze gminnej i powiatowej od granic miejscowości Jaksmanice Siedliska do terenu fortu Salis-Soglio
- wykonanie parkingu z odcinkiem drogi typu Mc Adam przy wjeździe na teren fortu;
- montaż drogowskazów i słupków trasowania szlaku.

Koszt zadania oszacowano na kwotę 640 748,28 zł brutto.

W zespole zabytkowym Twierdzy Przemyśl odrestaurowane obiekty będą pełniły funkcje:

- edukacyjną;
- komunikacyjną;
- informacji turystycznej;
- muzeum otwartego, zorganizowanego w Forcie XV „Borek”.

Koszt realizacji zadania nr 4 wynosi 2 193 148,93 PLN brutto.

Zadanie nr 5 - Zagospodarowanie trasy od Bramy Sanockiej Dolnej przez obiekt forteczny Brama Sanocka Górna i mur obronny, Fort Trzy Krzyże do Bramy na Zniesieniu (Gmina Miejska Przemyśl)

Przedmiotem zadania jest jedyny zachowany pod względem zabytkowym, górski odcinek rdzenia Twierdzy Przemyśl, bardzo interesujący ze względów krajobrazowych, wpisany do rejestru zabytków. Realizacja zadania stanowi uzupełnienie oferty turystycznej Przemyśla w tym obszarze oraz letniej oferty turystycznej miasta, gdyż planowana trasa jest usytuowana w pobliżu stoku narciarskiego i parku miejskiego.

Zadanie będzie realizowane jednoetapowo, a jego zakres rzeczowy obejmie następujące prace:

1. BRAMA SANOCKA DOLNA

Od Bramy Sanockiej Dolnej jest planowany początek zwiedzania trasy.

Brama Sanocka Dolna jest rozbudowanym obiektem bramnym, na rzucie prostokąta, z basteją, ze strzelnicami i oknem na osi. Budynek ceglany wartowni przekryty stalobetonowym stropem. Przy wartowni trójkątny sponson z grzebieniem. W murze strzelniczym strzelnice z płytami pancernymi. Całość zamknięta betonowym gzymsem kapnikowym. Cokół tynkowany

Zakres rzeczowy prac obejmuje:

- wykonanie prac rozbiórkowych (likwidacja dobudowanych wcześniej toalet), prac budowlanych pod budowę nowych toalet dla turystów, prac konserwatorskich,
- wykonanie przyłączy wodociągowych i kanalizacyjnych, wewnętrznej instalacji wodociągowej i kanalizacyjnej, instalacji elektrycznej
- wykonanie, montaż spotu oświetlającego Bramę
- wykonanie nawierzchni Hansegrand z obrzeżem z kostki granitowej na placyku przed Bramą Sanocka Dolną;
- montaż ławek i plansz dydaktycznych;

Koszt prac oszacowano na kwotę brutto 497 038,19 zł.

2. KURTYNA POMIĘDZY BRAMĄ SANOCKĄ DOLNĄ I GÓRNĄ

Kurtyna w całości ceglana (łącznie z nakrywą) z dziesięciomodułowym, schodkowym grzebieniem; w pierwszym module trzy otwory strzelnicze, prostokątne. W ścianie flankującej mur kurtynowy pięć podobnie formowanych otworów strzelniczych.

Zakres rzeczowy prac obejmuje:

- wykonanie prac konserwatorskich muru kurtynowego;
- wykonanie „komunikacji” pomiędzy Bramą Sanocką Dolną i Górną po stromym zboczu, poprzez: wykonanie trapów i schodów, schodów żelbetowych terenowych, nawierzchni Hansegrand na ścieżkach i placykach;
- wykonanie przy kurtynie, platformy widokowej z barierką;
- wykonanie instalacji elektrycznej i montaż oświetlenia;
- wycinka zieleni;

Koszt prac oszacowano na kwotę brutto 290 221,89 zł.

3. SOWIECKI TRADYTOR

Tradycja artyleryjski dla 2 armat o kalibrze 76,2 mm i dla broni maszynowej. Duży, w całości betonowy, dwukondygnacyjny obiekt, ze stosunkowo dobrze zachowanymi pancernymi jarzmami dla armat. Obiekt należał do tzw. fortyfikacji granicznych ZSSR, zbudowanych w latach 1940-1941 (nazywanych popularnie, „Linią Mołotowa”). Obiekt bardzo atrakcyjny pod względem krajobrazowym, stanowiący bardzo dobre uzupełnienie dydaktyczne trasy fortyfikacyjnej.

Obiekt nie będzie poddawany pracom konserwatorskim w ramach projektu. Wykonane

zostaną prace w jego bezpośrednim otoczeniu.

Zakres rzeczowy prac obejmuje: wykonanie nawierzchni Hansegrand oraz barierki przy trytorze;

4. BRAMA SANOCKA GÓRNA

Brama w całości ceglana (łącznie z nakrywą). Przejazd ujęto dwoma murami zaopatrzonymi w bramę oraz urządzenia do jej blokowania. Mur od strony Bramy Sanockiej posiada dziewięć strzelnic z zachowanymi płytami pancernymi.

Zakres rzeczowy prac obejmuje:

- wykonanie ścieżki Hansegrand od Bramy Sanockiej Górnej;
- wykonanie prac konserwatorskich;

Koszt prac oszacowano na kwotę brutto 105 294,54 zł.

5. KURTYNA BRAMY SANOCKIEJ GÓRNEJ

Kurtyna broniła podejścia do Bramy Sanockiej. W całości ceglana (łącznie z nakrywą) z pięciomodułowym, schodkowym grzebieniem, w pierwszym module trzy otwory strzelnicze, prostokątne. W części północnej załamanie flankujące mur kurtynowy ze strzelnicami depresyjnymi z dwuotworowymi tarczami pancernymi i z pionową blendą chroniącą przed rażeniem horyzontalnym. Brama dwuskrzydłowa (zachowane jedno skrzydło), stalowa, zbrojona, zamknięta ćwierćkolistą z czustkami.

Zakres rzeczowy prac obejmuje:

- wykonanie prac konserwatorskich i rekonstrukcja bramy;
- wykonanie instalacji elektrycznej;

Koszt prac oszacowano na kwotę brutto 139 483,5 zł.

6. BRAMA FORTU XVIC „TRZY KRZYŻE”

Całość zbudowana z dwóch masywnych pylonów, o czterospadowych daszkach ceglanych, ujęta prostymi murami oporowymi. Brama dwuskrzydłowa, stalowa z zamkami i ryglami, zwieńczona dwoma rzędami czustek. Zachowały się mury oporowe i słupy bramy oraz stalowe wrota.

Zakres rzeczowy prac obejmuje: wykonanie prac konserwatorskich.

Koszt prac oszacowano na kwotę brutto 42 532,32 zł.

7. BLOKHAUZ

Blokhaus wybudowany został na planie prostokąta z wyoblonymi narożnikami. Ściana zachodnia wyposażona została w siedem strzelnic z tarczami pancernymi, dwie zewnętrzne dla karabinów maszynowych Skody M.93, pozostałe dla zwykłych karabinów. W ścianie wschodniej zachowały się dwuskrzydłowe drzwi stalowe, kraty okienne, tarcze i płyty pancerne. W bocznych ścianach w niszach znajdowały się urządzenia do schładzania karabinów. Całość nakryta betonowym gzymsem kapnikowym, cokół częściowo tynkowany. Blokhaus wyposażony został od strony zachodniej w fosę o stoku spłaszczonym. Zachowały się wszystkie elementy murowe fortu – ściany wnętrza białkowane, strop formowany ze stalowych teowników.

Zakres rzeczowy prac obejmuje:

- wykonanie prac konserwatorskich;
- wykonanie instalacji elektrycznej, montaż dwóch spotów oświetlających Blokhauz;
- wykonanie nawierzchni Hansegrand z obrzeżem z kostki granitowej.

Koszt prac oszacowano na kwotę brutto 166 714,5 zł.

8. POTERNA XVIC

Komunikacja pomiędzy Blokhauzem a Brama Sanocką Górną odbywała się poterną - przelotnią – ceglana ze sklepieniem kolebkowym, betonowym.

Zakres rzeczowy prac obejmuje: wykonanie prac konserwatorskich oraz instalacji elektrycznej.

Koszt prac oszacowano na kwotę brutto 14 660, 05 zł.

9. BRAMA REDANU NA ZNIESIENIU

Element Fortu XVI Zniesienie złożonego z trzech szańców. Do szańca A (północny) od strony zachodniej przylega redan. Przez redan przebiega droga w kierunku fortu „Kruhel i grupy fortu VI „Helicha”. Droga broniona jest bramą forteczną. Brama w całości ceglana, ze stalowym sponsonem.

Zakres rzeczowy prac obejmuje: wykonanie prac konserwatorskich oraz nawierzchni Hansegrand.

Koszt prac oszacowano na kwotę brutto 82 154,1 zł.

10. INSTALACJA ELEKTRYCZNA I OŚWIETLENIE TRASY

Obecnie obiekty Trasy nie są oświetlone. Nie posiadają instalacji elektrycznej wewnętrznej i zewnętrznej z wyjątkiem budynku Bramy Sanockiej Dolnej.

Zakres rzeczowy prac obejmuje:

- wykonanie instalacji wewnętrznej oświetleniowej, Bramy Sanockiej Dolnej, Blokhauzu;
- wykonanie instalacji zewnętrznej - oświetleniowej,
- wykonanie rozdzielni RG, Rozdzielni RnB.

Koszt prac oszacowano na kwotę brutto 88 107,00 zł.

11. GOSPODAROWANIE ZIELENIĄ – WYCINKA DRZEW

Zinventaryzowano łącznie 1095 pozycji obejmujących drzewa, krzewy oraz wielogatunkowe grupy (skupiny) krzewów. Teren zawarty między Bramą Sanocką Dolną a Fortem Trzy Krzyże pokryty jest roślinnością o charakterze leśnym, w typie grądu, położonego na zasobnej, świeżej glebie. Opisana roślinność płynnie łączy się z istniejącym w sąsiedztwie przyzamkowym parkiem leśnym wpisanym do rejestru zabytków i stanowi jego integralną część.

W ramach zaplanowanej wycinki będą prowadzone następujące prace: karczowanie drzew twardych i miękkich o różnej średnicy, karczowanie martwych pni i pozostałości, wycinka krzewów.

Koszt prac oszacowano na kwotę brutto 190 298,10 zł.

12. PROJEKTOWANE ŚCIEŻKI, CHODNIKI, PLACE, ROBOTY ZIEMNE, SCHODY, PLATFORMY WIDOKOWE

Obecnie trasa jest trudno dostępna ze względu na ukształtowanie terenu oraz zadrzewienie i zakrzaczenie. Opisane elementy pełnią funkcję komunikacyjną pomiędzy obiektami trasy.

Koszt prac oszacowano na kwotę brutto 1 521 849,57 zł,

13. MENSA OŁTARZOWA I STACJE DROGI KRZYŻOWEJ NA FORCIE XVIC

Teren Fortu XVI c "Trzy Krzyże" - powstał w miejscu wcześniejszego grodziska, na którego pozostałości natrafiono podczas jego budowy. Teren fortu pełni funkcję religijną. Ustawione tutaj symboliczne trzy krzyże są miejscem spotkań modlitewnych. Obecne stacje drogi krzyżowej są silnie zniszczone i wymagają rekonstrukcji oraz nowego wykonania.

Zakres rzeczowy prac obejmuje: wykonanie Mensy ołtarzowej oraz stacji drogi krzyżowej. Wykonanie prac ziemnych.

Koszt prac oszacowano na kwotę brutto 20 628,42 zł.

14. MONTAŻ ŁAWEK I PLANSZ DYDAKTYCZNYCH.

W zespole zabytkowym Twierdzy Przemyśl zrealizowany projekt będzie pełnił funkcje:

- muzealną;
- edukacyjną;
- rekreacyjną;
- informacji turystycznej.

Koszt realizacji zadania nr 5 wynosi 3 158 982,18 PLN brutto.

Zadanie nr 6 - Ścieżka historyczno-przyrodniczo-dydaktyczna Stubno-Starzawa-Kalników (Gmina Stubno)

Przedmiotem zadania jest rewitalizacja sieci komunikacyjnej twierdzy oraz ochrona i konserwacja cmentarzy, celem dynamizacji ruchu turystycznego o charakterze kulturowym i poznawczym. Na terenie trasy znajdują się 3 cmentarze z okresu I wojny światowej. Powstały one w czasie walk na przedpolach Twierdzy Przemyśl.

Zadanie będzie realizowane jednoetapowo, a jego zakres rzeczowy obejmie następujące prace:

- adaptacja dróg gruntowych i ciągów pieszych w trasie ścieżki oraz miejsc lokalizacji przystanków;
- nasadzenia drzew i krzewów;
- budowa drewnianych obiektów małej architektury;
- budowa palenisk z cokołem kamiennym;
- wykonanie i posadowienie konstrukcji oraz zakup i zamontowanie gotowych elementów wyposażenia sprzętowego.

W zespole zabytkowym Twierdzy Przemyśl zrealizowany projekt będzie pełnił funkcję:

- edukacyjną;
- rekreacyjną.

Koszt realizacji zadania nr 6 wynosi 184 781,46 PLN brutto.

Zadanie nr 7 - Szlak fortecznej turystyki kulturowej Północna Rokada w Twierdzy Przemyśl (Gmina Orły, Gmina Przemyśl, Gmina Żurawica)

Przedmiotem zadania są prace rewitalizacyjne obiektów fortyfikacyjnych zewnętrznego pierścienia, północnego odcinka twierdzy oraz sieci komunikacyjnej twierdzy w tym obszarze, tj. na odcinku od Fortu VIII Łętownia do Fortu XIII b Bolestraszyce.

Zadanie będzie realizowane jednoetapowo, a jego zakres rzeczowy obejmie następujące prace:

1. Fort XIII San Rideau

Główny fort pancerny, tzw. „jednostkowy” (Einheitsfort), z lat 1892-94. Powstał w miejscu szańca 16, w oparciu o projekt Moritza von Brunnera. Fort, założony na planie trapezu, czyli tzw. barkanu, przeznaczony zarówno do obrony, do obrony międzypól, do obrony bliskiej oraz do obrony bezpośredniej. „San Rideau” (po francusku – „Ostona Sanu”) mógł poszczycić się najpotężniejszym, dwupiętrowym tradytorem, strzelającym w dolinę Sanu. Jako jedno z najgroźniejszych fortów Twierdzy nad Sanem – został też wyjątkowo starannie wysadzony. Do dziś zachowała się jedynie ściana narażona koszar (nie cała), górna i dolna poterna, schron pogotowia piechoty na wale dolnym oraz część galerii przeciwstoku fosy z lewoskrzydłową, pojedynczą kaponierą rewersową (uszkodzoną). Przyziemie koszar i kaponiery podwójnej zachowane reliktoowo. Zachowana w dość dobrym stanie większość form ziemnych, z licznymi relikdami fortyfikacji polowych. Na zapoleu dzieła ślady fortyfikacji polowych i unikalne w twierdzy przemyskiej dwupoziomowe skrzyżowanie dróg. Masyw dzieła porośnięty starodrzewem podszytym zbitą, całkowicie nieprzejrystą i niedrobną gęstwiną samosiewów. Obiekt bardzo atrakcyjny, lecz skrajnie

niebezpieczny.

Zakres rzeczowy prac obejmuje:

- wykonanie prac zabezpieczających i adaptacyjnych mających na celu stworzenie bezpiecznych tras zwiedzania fortu; zamontowanie ażurowej konstrukcji stalowej odtwarzającej rytm nieistniejącej elewacji koszar oraz fragmentu galerii przeciwstokowej i kaponiery w fosie,
- wykonanie ścieżek żwirowych, zamontowanie tablic informacyjnych, zamontowanie ławek, koszy na śmieci oraz stojaka na rowery, wykonanie miejsca pod palenisko, obsadzenie nową roślinnością;
- usunięcie i nasadzenie drzew i krzewów;

Koszt prac oszacowano na kwotę brutto 544 743,25 zł.

2. Fort XIIIa Zabłocie

Fort obrony bliskiej bez pancerzy z połowy lat 90. XIX w., zbudowany dla zastąpienia wcześniejszej baterii 11a „Wyszatyce”, skasowanej po powstaniu fortu XIII „San Rideau”; fort „Zabłocie” cofnięto w stosunku do lokalizacji baterii, tak by sektor ognia tradytora fortu San Rideau wypadał na jego przedpolu. W marcu 1915 r. wysadzenie kubatur. W okresie międzywojennym rozbiórka ruin; zachowały się jedynie ściany boczne i ściana narażona, a także część sklepień i fragment bramy. Zachowana w dość dobrym stanie większość form ziemnych. Całość pokryta starodrzewem przechodzącym na obu skrzydłach w maski boczne fortu, gęsto podszytym krzewami i samosiewami drzew.

Zakres rzeczowy prac obejmuje:

- wykonanie prac adaptacyjnych oraz prac ziemnych udrażniających komunikację wewnątrz obiektu;
- oczyszczenie, uzupełnienie i zabezpieczenie zabytkowego muru
- montaż tablic informacyjnych, stojaka na rowery, ławki i kosza na śmieci;
- usunięcie drzew i krzewów.

Koszt prac oszacowano na kwotę brutto 412 759,07 zł.

3. Bateria 12 Buszkowiczki

Obiekt wybudowany w latach 1854-55, jako szaniec polowy typu FS. Z baterii zachowały się jedynie partie ziemne, częściowo zniszczone poprzez wybieranie ziemi. Obiekt w niewielkim stopniu jest zakrzaczony. Nie jest użytkowany.

Zakres rzeczowy prac obejmuje:

- wykonanie prac adaptacyjnych oraz prac ziemnych;
- montaż tablicy informacyjnej, stojaka na rowery;
- usunięcie drzew i krzewów;

Koszt prac oszacowano na kwotę brutto 50 748,72 zł

4. Fort Xa Pruchnicka Droga

Szaniec polowy z roku 1984. Fort posiadał ostateczną formę zbliżoną do teoretycznego, austriackiego fortu obrony bliskiej, z dwupiętrowymi koszarami o stalowobetonowych stropach i organami obrony, rozmieszczonymi w różnych miejscach wału. Na skutek

radikalnych rozbiórek jakie miały miejsce w latach 70 XX wieku, w chwili obecnej brak jest całkowicie urządzeń kubaturowych, co powoduje znaczną nieczytelność budowli. Silnie porośnięty dziką zielenią. Zachowały się partie ziemne fortu, relikty ściany narażonej koszar i schronu głównego oraz dwóch tradytorów.

Zakres rzeczowy prac obejmuje:

- wykonanie prac adaptacyjnych oraz prac ziemnych;
- montaż tablic informacyjnych, stojaka na rowery, ławki i kosza na śmieci;
- odsłonięcie całkowicie nieczytelnych ruin prawostronnego tradytorą;
- usunięcie krzewów.

Koszt prac oszacowano na kwotę brutto 93 475,82 zł.

5. Bateria B1 Orzechowce

Niewielka budowla powstała w sąsiedztwie fortu X „Orzechowce”. Obecnie obiekt jest słabo czytelny z uwagi na zakrzaczenia i porastający go las. Partie ziemne są dobrze zachowane. Z elementów murowanych zachowały się jedynie niekompletne ściany schronów pogotowia. Obiekt nie jest użytkowany.

Zakres rzeczowy prac obejmuje:

- wykonanie prac adaptacyjnych;
- montaż tablicy informacyjnej, stojaka na rowery, ławki i kosza na śmieci;
- wykonanie żwirowej ścieżki – trasy zwiedzania;
- usunięcie drzew i krzewów.

Koszt prac oszacowano na kwotę brutto 169 978,14 zł.

6. Bateria B2 Orzechowce

Niewielka budowla powstała w sąsiedztwie fortu X „Orzechowce”. Obecnie obiekt jest słabo czytelny z uwagi na zakrzaczenia i porastający go las. Partie ziemne są dobrze zachowane. Z elementów murowanych zachowały się jedynie niekompletne ściany schronów pogotowia. Obiekt nie jest użytkowany.

Zakres rzeczowy prac obejmuje:

- wykonanie prac adaptacyjnych;
- montaż tablicy informacyjnej, stojaka na rowery, ławki i kosza na śmieci;
- wykonanie żwirowej ścieżki – trasy zwiedzania;
- usunięcie drzew i krzewów.

Koszt prac oszacowano na kwotę brutto 154 710,30 zł.

7. Fort X1a Cegielnia

Szaniec połowy z roku 1854, przebudowywany w latach późniejszych. W roku 1894 w tej samej lokalizacji wybudowano fort pancerny obrony bliskiej, zacierając formy wcześniejsze. W roku 1915 fort zniszczony nieodwracalnie, poprzez wysadzenie. Prace rozbiórkowe okresu międzywojennego, doprowadziły do zachowania się jedynie ściany narożnej koszar, ściany bocznej oraz fundamentu muru oporowego bramy wjazdowej. Z fortu częściowo zachowały się partie ziemne wraz z drogą dojazdową.

Zakres rzeczowy prac obejmuje:

- wykonanie prac adaptacyjnych oraz prac ziemnych;
- montaż tablicy informacyjnej, stojaka na rowery, ławki i kosza na śmieci;
- wykonanie schodów terenowych oraz barierek zabezpieczających umożliwiających bezpieczne zwiedzanie obiektu;
- usunięcie drzew i krzewów wraz z nasadzeniem nowych.

Koszt prac oszacowano na kwotę 76 360,72 zł.

8. Fort XIIIb Bolestraszyce

Dawny szaniec z pierwszego okresu budowy twierdzy (1854-55) przebudowany dwukrotnie: na półstały fort artyleryjski i, finalnie (ok. 1913) na fort obrony bliskiej, z otwartymi stanowiskami artylerii na barkach i centralnie umieszczonym stanowiskiem dla piechoty. Po wysadzeniach w 1915 r., kubatury koszar i schronu pogotowia rozebrane w okresie międzywojennym. W zakresie form ziemnych i zieleni – jeden z lepiej zachowanych fortów przemyskich. Unikatowy, modelowy system zachowanych zadrzewień maskujących – tzw. masek bocznych w układzie kulisowym; wraz z zadrzewieniem drogi rokadowej znakomity przykład parkowego krajobrazu warownego.

Zakres rzeczowy prac obejmuje:

- wykonanie prac adaptacyjnych oraz prac ziemnych;
- odtworzenie brył koszar i schronu głównego poprzez usunięcie gruzu i śmieci do oryginalnego poziomu dziedzińca, konstrukcje pergoli i rekonstrukcję bramy do koszar;
- stworzenie tras zwiedzania fortu ścieżkami żwirowymi;
- częściowe odtworzenie ławki piechoty;
- montaż tablic informacyjnych, ławek, kosza na śmieci oraz stojaka na rowery
- wycinka drzew
- wykonanie prac konserwatorskich i zabezpieczających.

Koszt prac oszacowano na kwotę 704 901,02 zł.

9. Fort Xb Zagrodnia

Fort powstał zapewne jako bateria, ok. 1878 roku. Założony na rzucie pięciobocznym miał charakter półstały, bez murowanych obiektów kubaturowych, być może pierwszymi, murowanymi obiektami były schrony w poprzecznicach. W latach 90 XIX stulecia baterię (a więc dzieło obronne dostosowane do obrony dalekiej, bez organów obrony bliskiej i bezpośredniej) przekształcono do roli fortu międzypola. Wstawione zostały: budynek koszar i schronu, i uformowane stanowiska dla piechoty. Formy i struktury budynku są trudne do określenia na obecnym stanie wiedzy. Fort najprawdopodobniej nie był wyposażony w kaponiery, mimo zastosowania głębokiej, pełnoprofilowej fosy. Hipotezę tę mogą obalić lub podtrzymać badania archeologiczne i architektoniczne. Był to obiekt mocno niedoinwestowany, być może przeznaczony w drugim rzucie do modernizacji. Przyjmując, iż fort posiadał murowane (ceglano-betonowe) koszary i schrony, należy przypuszczać, iż zostały one skutecznie wysadzone i dokładnie rozebrane w okresie międzywojennym lub powojennym. Nie można wykluczyć jednak, iż fort miał do końca charakter półstały.

Zakres rzeczowy prac obejmuje:

- wykonanie prac adaptacyjnych oraz prac ziemnych;
- montaż tablic informacyjnych, ławki, kosza na śmieci oraz stojaka na rowery;
- stworzenie bezpiecznej trasy zwiedzania dzięki montażowi barierek oraz wykonanie schodów terenowych;
- usunięcie drzew i krzewów.

Koszt prac oszacowano na kwotę 171 702,19 zł.

10. Fort IXa Przy Krzyżu

Fort IXa „Przy Krzyżu” zlokalizowany w bliskim prawym międzypolu głównego, jednostkowego fortu pancernego IX „Brunner”, tworzył wraz z nim grupę fortową, likwidując martwe pola ostrzału na podejściach po od strony wsi Orzechowce oraz działając ogniem bocznym w kierunku fortu X „Orzechowce”. Powstał ok. 1893 r. Był to fort pancerny obrony bliskiej, dostosowany do obrony przeciwstrumowej i ograniczonej obrony przeciwbaterijnej. Fort o narysie spłaszczonego, zaokrąglonego barkanu (trapezu) z fosą profilu spłaszczonym, reprezentował odmianę nie powtórzoną już nigdzie na terenie Galicji, lecz znaną z teoretycznych wzorów podręcznikowych, m. in. Leithnera. Był budowlą dwukorpusową. Obydwa korpusy kazamatowe były jednak jednopiętrowe i najprawdopodobniej sklepione, nie zaś przekryte stropodachem. W blok koszar wstawiony był prawostronny tradytor, zapewne pancerny, dotąd nieznanego typu. Obiekt został bardzo radykalnie zniszczony – w momencie wysadzeń i być może na skutek bombardowania ciężką artylerią w chwili odbijania twierdzy z rąk rosyjskich. Jego bardzo zły stan wykazują już zdjęcia z okresu II wojny światowej. Został on następnie bardzo dokładnie rozebrany. Dziś – to jeden z najmniej czytelných fortów twierdzy, dodatkowo ściśle zarośnięty.

Zakres rzeczowy prac obejmuje:

- wykonanie prac adaptacyjnych oraz prac ziemnych (w tym usunięcia dużej ilości śmieci zalegających w fosie);
- montaż tablic informacyjnych, ławki, kosza na śmieci oraz stojaka na rowery;
- montaż barier i wykonanie ścieżek żwirowych umożliwiających bezpieczne zwiedzanie;
- usunięcie drzew i krzewów.

Koszt prac oszacowano na kwotę 196 367,74 zł.

11. Fort VIII Łętownia

Stosunkowo nieduży, jednomałowy fort artyleryjski, na planie pięciokątnym (bastionu), z betonowym, jednokondygnacyjnym budynkiem koszar szyjowych o sklepionych komorach, zamkniętych ścianami osłonowymi z cegły oraz z betonowym schronem głównym. Obronę bezpośrednią zapewniały trzy kaponiery stokowe (czołowa-podwójna i dwie barkowe – pojedyncze). Kaponiery powiązane były murem Carnota. Fosi broniono z kaponier ogniem karabinowym. Zapole broniono z ziemnego wału osłaniającego plac broni, załamane na sposób kleszczowy (nie był to więc typowy bastion obrony zapola) oraz z muru załamane w formie dwóch półbastionów, ze strzelnicami karabinowymi oraz dwiema strzelnicami dla odprzodowych dział. Ok. 1912

roku zmodyfikowano system obrony bliskiej i bezpośredniej, burząc mur obrony zapola i zapewne także mur Carnota, zastąpiony zasiekami. Obronę zapola fortu zapewniał odtąd stalowy sponson ze stanowiskami 2 karabinów maszynowych. Przebudowano także wrota sieni głównej. W momencie kapitulacji wysadzono jedynie kaponiery, sponson i uszkodzono część poprzecznic, gdyż w 1915 roku fort nie prezentował już wysokich walorów bojowych. Po odbiciu twierdzy w 1915 r. sponson zapewne złomowano. W okresie międzywojennym użytkowany jako składnica wojskowa, w 1939 r. w pobliżu fortu toczyły się krótkotrwałe walki obronne.

Zakres rzeczowy prac obejmuje:

- wykonanie prac konserwatorskich, - pełną rekonstrukcję centralnej części koszar, zarówno jeśli chodzi o wnętrze, jak i elewację; wykonanie prac poprawiających warunki cieplne i wilgotnościowe, prac murarskich, prac zabezpieczających, prac demontażowych
- wykonanie prac adaptacyjnych podnoszących standard obiektu
- zagospodarowanie terenu poprzez wykonanie ścieżek żwirowych; odtworzenie zarysu fundamentu muru przedbramia w posadzce, oczyszczenie i uzupełnienie istniejącej posadzki kamiennej przed elewacją koszar, zamontowanie tablic informacyjnych; zamontowanie ławek, koszy na śmieci oraz stojaka na rowery; zaadoptowanie miejsca pod palenisko, ustanowienie toalety przenośnej, wykonanie 8 miejsc parkingowych dla osób niepełnosprawnych;
- usunięcie drzew i krzewów.

Koszt prac oszacowano na kwotę 929 398,98 zł

12. Fort VIIIa Aszycówka

Międzypolowy fort piechoty obrony bliskiej z ok. 1895 r. Założony na rzucie półkola (w istocie – wielokąta o zaokrąglonych narożnikach), posiadający koszary szyjowe z przejazdową sienią i prostopadły do niej schron pogotowia wraz z wybieżniami. Fosa o przekroju trójkątnym i spłaszczonym stoku – broniona czołowo. Bardzo ciekawy przykład tzw. „fortyfikacji leśnej” – fort miał na swym przedpolu specjalnie uformowane przecinki leśne, pozwalające m.in. na oddziaływanie w międzypole fortu VIII „Łętownia”. Obiekt bardzo silnie zniszczony. Liczne ślady trafień ciężką artylerią wskazują na bombardowanie fortu podczas jego odbijania latem 1915 roku. Fort musiał też podlegać rozbiórkom w okresie międzywojennym, gdyż dziś stanowi mało czytelny, silnie zarośnięty relikwium ziemny.

Zakres rzeczowy prac obejmuje:

- wykonanie prac adaptacyjnych;
- montaż tablicy informacyjnej, ławki, kosza na śmieci oraz stojaka na rowery;
- wykonanie ścieżek żwirowych;
- usunięcie drzew i krzewów.

Koszt prac oszacowano na kwotę 200 834,68 zł.

13. Szańiec Piechoty Orzechowce

Obiekt zrealizowany od podstaw ok. 1897 roku. Szaniec piechoty, zbliżony do szaniców typu IS, zachowanych w Twierdzy Kraków, jednak o prostszym narysie. Zachowany w bardzo dobrym stanie, wraz z bocznymi maskami.

Zakres rzeczowy prac obejmuje:

- wykonanie prac adaptacyjnych
- montaż tablicy informacyjnej, ławki, kosza na śmieci oraz stojaka na rowery;
- usunięcie i nasadzenia drzew i krzewów.

Koszt prac oszacowano na kwotę 65 904,32 zł.

14. Fort IX Brunner

Jeden z 4 największych fortów pancernych w Galicji i jeden z największych fortów pancernych na terenie całej monarchii austro-węgierskiej. Fort stały „jednostkowy” – Einheitsfort, był to uniwersalny obiekt przeznaczony zarówno do obrony dalekiej (haubice, moździerze, a w niektórych fortach – także armaty w wieżach pancernych zlokalizowanych na stropie wielofunkcyjnego budynku kazamatowego) do obrony międzypól (armaty w kazamatkach pancernych), do obrony bliskiej (armaty w wieżach pancernych na wale piechoty i stanowiska piechoty) oraz do obrony bezpośredniej (armaty w pancernych kazamatkach kaponier przeciwstokowych, broniących fos, strzelcy w galerii przeciwstoku). Fort, założony na planie trapezu, czyli tzw. barkanu, był przemyślaną, lecz bardzo kosztowną machiną wojenną. Nigdzie w Galicji nie zrealizowano pełnego, „podręcznikowego” wzoru „Einheitsfortu”. Największym był właśnie Fort IX „Brunner”. Wysadzenia 22 marca 1915 roku i ostrzał w momencie odbijania twierdzy spowodowały nieodwracalne straty; Fort IX był wiosną 1915 roku szturmowany przez jednostki niemieckie, w momencie odbijania twierdzy z rąk rosyjskich. Po I wojnie światowej kontynuowano rozbiórki. Fort IX jest dziś mało czytelny, pozbawiony całkowicie bloku kazamatowego. Stosunkowo dobrze zachowała się galeria przeciwstoku w fosie, z ruinami prawostronnej, podwójnej kaponier przeciwstoku oraz stosunkowo dobrze – schron główny. Nie zachowała się ściana narażona koszar. Zachowana w dość dobrym stanie większość form ziemnych, z licznymi relikami fortyfikacji polowych w południowym międzypolu. Obiekt bardzo niebezpieczny, z uwagi na brak zabezpieczeń rozerwanego sklepienia między poterną główną i górną.

Zakres rzeczowy prac obejmuje:

- wykonanie prac ziemnych; prac adaptacyjnych, prac konserwatorskich i zabezpieczających, prac budowlanych
- zagospodarowanie terenu poprzez wykonanie ścieżek żwirowych, zamontowanie tablic informacyjnych i tematycznych, zamontowanie ławek, koszy na śmieci oraz stojaka na rowery ustawienie toalety przenośnej, instalację drewnianych barier przy kaponierach, wykonanie schodów terenowych, odsłonięcie i uzupełnienie oryginalnej nawierzchni drogi dojazdowej, wykonanie krat zabezpieczających, wykonanie tablicy pulpitowej; usunięcie drzew i krzewów .

Koszt prac oszacowano na kwotę 500 370,56 zł.

15. Fort X Orzechowce

Silnie zniszczony, zniekształcony, główny, dwuwieżowy fort artyleryjski z lat 80. XIX wieku, po 1896 r. przebudowany na fort pancerny. Silnie zarośnięty, z zachowanymi elementami kubatur, komunikacji podziemnej; z unikatowymi elementami pancernymi

w kaponierach. W obecnym stanie stanowi zagrożenie dla życia i zdrowia zwiedzających, obiektywnie najbardziej niebezpieczny obiekt Twierdzy Przemysł. „Orzechowce” ukończono najprawdopodobniej w roku 1886. 10 lat później fort był ostrzeliwany w ramach prób nowych pocisków. Uszkodzenia obiektu przyczyniły się do rezygnacji z wielu dotychczasowych rozwiązań (m.in. przedbrami i murów Carnota) oraz do stosowania wzmocnień strukturalnych w fortach artyleryjskich. Po tymże roku rozpoczęto przebudowę fortu X na fort pancerny. Przebudowano wał piechoty, wprowadzając w jego narożnikach dwa bloki bateryjne, wyposażone w wieże oraz w pancerne wieże obserwacyjne. W naroża koszar szyjowych wprowadzono dwa dwudziałowe tradytory pancerne. Przebudowę ukończono w roku 1900. Był to zapewne pierwszy z radykalnie zmodernizowanych fortów artyleryjskich w Galicji. Fort stanowił ośrodek dowodzenia odcinka w czasie II oblężenia. 22 marca wysadzony, 22 kwietnia wizytowany przez cara Mikołaja II, zaś podczas odbijania twierdzy, 1-2 czerwca 1915 roku, fort był ostrzeliwany przez artylerię niemiecką i austriacką. Mimo tego, jego stan po odbiciu, był bardzo różny w stosunku do dzisiejszego. Aktualny stan obiektu jest wynikiem rozbiórek, zarówno w okresie międzywojennym jak i po II wojnie światowej. Zachowała się w znacznej części ściana narażona koszar i kilka zrujnowanych komór fortecznych. Centralna poterna, prowadząca na międzywale została sztucznie rozszerzona: rozsadzenie ścian i fragmentu sklepień połączyła poternę i dwie sąsiednie komory w jedno rozległe wnętrze. Mimo zniszczenia sklepień, wielokrotnego rozszerzenia projektowanych traktów i obnażenia wewnętrznej struktury odlewu betonowego – w ciągu ostatnich 20 lat nie zaobserwowano odrywania się jego fragmentów.

Zakres rzeczowy prac obejmuje:

- wykonanie prac ziemnych; prac adaptacyjnych, prac budowlanych, prac konserwatorskich oraz prac zabezpieczających;
- zagospodarowanie terenu poprzez wykonanie prac adaptacyjnych, zamontowanie tablic informacyjnych, zamontowanie ławek, kosza na śmieci i stojaka na rowery, zamontowanie barier drewnianych;
- wykonanie prac ziemnych;
- usunięcie i nasadzenia drzew i krzewów.

Koszt prac oszacowano na kwotę 317 733,71 zł.

16. Fort XI Duńkowiczki

Dobrze zachowany, główny, dwuwałowy fort artyleryjski, zmodernizowany na fort pancerny. Prawe skrzydło fortu wykorzystywane było jako pieczarkarnia. Warunki panujące w tych pomieszczeniach (zaczernienie ścian, zawilgocenia i zagrzybienia) wpływają negatywnie na ogólny stan obiektu. W kubaturach obiektu występują liczne spękania, ubytki i przemieszczenia brył betonowych. Bryła obiektu jest nieczytelna – masy ziemne zniekształcone i silnie porośnięte samosiewami drzew i krzewów. Stan ten uniemożliwia zwiedzanie.

Zakres rzeczowy prac obejmuje:

- wykonanie prac rozbiórkowych, prac konserwatorskich, prac budowlanych, prac zabezpieczających, prac adaptacyjnych;
- wykonanie instalacji sanitarnej
- montaż tablic informacyjnych, ławek, koszy na śmieci oraz stojaka na rowery;

- instalacja bramy dojazdowej oraz ogrodzenia;
- wykonanie tras zwiedzania;
- ustawienie atrap wież pancernych na baterii, będących jednocześnie zabezpieczeniem,
- wykonanie prac ziemnych.

Koszt prac oszacowano na kwotę 760 795,90 zł.

17. Układ drogowy:

Na terenie planowanej inwestycji zlokalizowane są drogi gminne głównie o nawierzchni tłuczniowej (typu Mc'Adam) o stopniu zniszczenia, odpowiadającym okresowi ich eksploatacji. Niewielkie odcinki posiadają nawierzchnię bitumiczną, nadającą się do remontu. Parametry istniejących dróg: szerokości, promienie, spadki podłużne nie spełniają wymaganych normatywów. Teren objęty opracowaniem należy do wyżynnych. W kilku miejscach spadki podłużne sięgają 12% i więcej. Jednak na znacznym obszarze pochylenie podłużne nie przekracza 3%. Wyjątek stanowią przejścia przez tereny polne bądź leśne istniejącego terenu. Projektowany chodnik będzie miał pochylenie podłużne sięgające 5%, jednak na odcinkach nie dłuższych niż 5 m. Wjazdy na posesje są w większości przypadków utwardzone, jednak wymagają rewitalizacji. Na terenie inwestycji znajduje się uzbrojenie terenu, które nie koliduje z projektowanymi drogami publicznymi i parkingami. Występują sieci: teletechniczne, energetyczne oraz kanalizacji deszczowej, nie przewidziane do przebudowy. Na terenie objętym opracowaniem brak jest utwardzonych ciągów pieszych i rowerowych. Woda opadowa z korpusu istniejącej drogi odprowadzana jest powierzchniowo do rowów przydrożnych. Istniejące rowy są w większości pozarastane, a przepusty pod zjazdami zamulone. Ich stan, jak i sama nawierzchnia drogi, wpływają znacząco na odwodnienie korpusu drogi. Bezwzględnie wymagają one oczyszczenia, a miejscowo odbudowy.

Zakres rzeczowy prac obejmuje:

- prace polegają na remoncie istniejącej nawierzchni w systemie Mc Adam i nawierzchni asfaltowej w wybranych odcinakach dróg dojazdowych do fortów na terenie trasy, wytypowanych w taki sposób, że cały system dróg zostaje przygotowany do obsługi ruchu turystycznego,
- w ramach zadania zostaną wykonane 3 parkingi z drogami manewrowymi i miejscami postojowymi oraz chodnikami.

Koszt prac drogowych oszacowano na kwotę 3 219 142,36 zł.

18. Ścieżka rowerowa wzdłuż drogi krajowej nr 77 w m. Duńkowiczki:

Przedmiotowa ścieżka rowerowa zlokalizowana będzie wzdłuż drogi krajowej nr 77, w istniejącym pasie drogowym po stronie lewej i prawej, rozpoczynając ciąg od istniejącego przejścia dla pieszych w km 140+611,50 do km 141+209 - strona prawa oraz od km 140+705 (koniec chodnika przy istniejącej zatoce autobusowej) do km 141+241 - strona lewa.

Koszt budowy ciągu pieszo-rowerowego oszacowano na 824 740,57 zł.

W zespole zabytkowym Twierdzy Przemysł zrealizowany projekt będzie pełnił funkcje:

- muzealną;
- edukacyjną;
- rekreacyjną;
- komunikacyjną.

Koszt realizacji zadania nr 7 wynosi 9 394 668,07 PLN brutto.